

چگونه توانستیم انگیزه و علاقه دانش آموزان پایه دهم مدرسه کوثر را در درس عروض ادبیات فارسی افزایش دهیم؟

حدیث عباسی فر^۱

^۱ دانشجوی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان فاطمه الزهرا(س) تبریز

چکیده

در مورد انگیزش تعاریف متعددی به عمل آمده است اما جامع ترین تعریفی که از انگیزش می توانیم ارائه بدهیم این است که انگیزش ایجاد کننده و هدایت کننده یک رفتار می باشد. انگیزه و انگیزش هر دو غالبا به صورت مترادف به کار می روند اما چه بسا انگیزه نسبت به انگیزش دقیق تر است و محرکه اصلی افراد برای حرکت به سمت اهدافشان می باشد. انگیزه به عنوان یک پیش نیاز برای یادگیری بسیار ضروری می باشد و تاثیر انگیزه بر یادگیری کاملا مشهود و آشکار است. از این رو اگر دانش آموزان یک کلاس به درسی که توسط معلم آموزش داده می شود علاقه داشته باشند و انگیزه لازم را برای یادگیری درس مورد نظر داشته باشند، عمل یادگیری در دانش آموزان به نحو احسن انجام خواهد گرفت و به راحتی در اذهان دانش آموزان ماندگار خواهد شد.

واژه های کلیدی: انگیزه، انگیزش، محرکه اصلی، ماندگاری یادگیری، علاقه مندی

مقدمه و بیان مسئله:

همانطور که اشاره شد انگیزه و انگیزش یکی از محرکه های اصلی برای حرکت افراد به سمت اهدافشان است و نبود انگیزه در افراد و به خصوص دانش آموزان تاثیر فراوانی بر میزان یادگیری آنها می گذارد. نبود انگیزه یکی از بزرگترین مشکلات موجود در دانش آموزان می باشد که سبب کاهش علاقه آنان در درس مورد نظر می شود.

در این اقدام پژوهی تلاش کرده ام تا بتوانم عوامل عدم وجود انگیزه و علاقه دانش آموزان را به درس عروض که یکی از مهم ترین دروس در رشته علوم انسانی است را بررسی کنم. درست است که درس عروض مشکلات و سختی های خودش را دارد و حتی برخی از معلمان نیز به این درس علاقه چندانی ندارند و دوست ندارند که آن را تدریس کنند و طبق گفته یکی از استادان دانشگاه سنجید به نام " آقای سید احمد پارسا" که در این زمینه تحقیقاتی انجام داده بودند به این موضوع اشاره می کنند که: ((از بین پرسش نامه هایی که بین دبیران توزیع شده است، ۸۵ درصد احساس خوبی نسبت به این درس نداشته اند، ۱۰ درصد اعلام کرده بودند که از روی اجبار این کار را کرده اند و تنها ۵ درصد اظهار علاقه کرده بودند که این تعداد هم تنها از طریق تقطیع ابیات قادر بر تشخیص اوزان شعری بودند.)) (پارسا، ۱۳۹۹: ۳۷)

ولی در هر صورت من به عنوان دبیر زبان و ادبیات فارسی که به درس عروض نیز علاقه مند هستم، دوست دارم که در این اقدام پژوهی مشکلات دانش آموزانم را مورد بررسی قرار دهم.

توصیف وضعیت موجود:

اینجانب حدیث عباسی فر به عنوان دبیر زبان و ادبیات فارسی با میزان تحصیلات لیسانس که به مدت ۲ سال مشغول تدریس رشته خودم به خصوص درس علوم و فنون ادبی در مدرسه کوثر شهرستان مرند هستم و از آنجایی که به رشته خودم و همچنین تدریس کتاب علوم و فنون ادبی علاقه زیادی دارم همواره سعی کردم که علاقه دانش آموزانم را به این کتاب افزایش دهم.

طبق تجربیات و مشاهداتی که در کلاس هایم داشتم یکی از مشکلاتی در کلاس دهم ۱ این مدرسه مواجه شدم این بود که با اینکه دانش آموزانم در بخش های آرایه های ادبی و تاریخی این کتاب بسیار فعال و تلاشگر هستند و علاقه زیادی دارند در بخش عروض و قافیه کتاب با مشکلاتی رو به رو هستند و علاقه چندانی به این بخش از کتاب نشان نمی دهند و هنگامی که این بخش از کتاب تدریس می شود حوصله شان سر می رود و بی حوصلگی بر کلاس چیره می شود، دانش آموزان خوب به درس

گوش نمی‌دهند و مشغول صحبت با یکدیگر می‌شوند و یا با اینکه من اخطار می‌دهم که در کلاس خوب به درس گوش کنند ولی باز هم پس از مدتی حواس پرتی و بی‌توجهی به درس بر دانش‌آموزان غالب می‌شود و هنگام پرسش و پاسخ نیز پاسخ‌های درستی نمی‌دهند و هنگامی که هنگام تدریس بین دانش‌آموزان راه می‌رفتم تا رفتارهایشان را زیر نظر بگیرم متوجه می‌شدم که عده‌ای مشغول نقاشی کشیدن بر روی کتاب‌هایشان هستند و عده‌ای دیگر با اینکه در کلاس هستند ولی حواسشان جای دیگری است به عبارتی خودشان اینجا و دلشان جای دیگر است.

بعد از چند جلسه متوجه شدم که حتماً دلیلی وجود دارد که سبب دلزدگی دانش‌آموزان از این درس بین آنها شده است بنابراین ابتدا یک ارزیابی کلی در بین دانش‌آموزان انجام دادم و متوجه شدم که تعداد کسانی که به درس عروض علاقه دارند کمتر از تعداد انگشتان دست است پس با توجه به وضعیت بیان شده تصمیم گرفتم که راه‌حل‌هایی را انتخاب کنم و وضعیت موجود را به وضعیت مطلوبی که مدنظر خودم است تغییر دهم و انگیزه دانش‌آموزانم را نسبت به عروض افزایش دهم و آنها را علاقه‌مند کنم و درصدد پاسخگویی به این سوالاتم باشم که چگونه می‌توانم دانش‌آموزانم را به درس عروض علاقه‌مند کنم؟ و چگونه می‌توانم این علاقه را روزبه‌روز افزایش دهم؟ چگونه می‌توانم شور و شوق و فعال بودن دانش‌آموزانم را در این درس افزایش دهم؟ بنابراین با نظرخواهی از دانش‌آموزان تحقیق خودم را آغاز کردم.

گردآوری و شواهد اطلاعات (۱):

الف) مشاهده: از طریق مشاهده مستقیمی که در کلاس‌های درس داشتم موارد زیر را مشاهده کردم: ۱_ حواس پرتی بسیاری از دانش‌آموزان ۲_ بی‌رغبتی دانش‌آموزان به درس عروض ۳_ خستگی دانش‌آموزان از گوش دادن مفرط ۴_ تکراری شدن روش تدریس سنتی عروض که موجب بی‌حوصلگی دانش‌آموزان می‌شود.

ب) مصاحبه با همکاران: طی جلسات و گفت و گو‌هایی که با همکارانی که مشغول تدریس این درس داشتم نظر آنها در مورد بی‌رغبتی دانش‌آموزان را نسبت به درس عروض جویا شدم و متوجه شدم که آنها هم معتقدند که دانش‌آموزان توجه زیادی به این درس نمی‌کنند و به خاطر تکراری بودن روش سنتی عروض طی سالیان متمادی دانش‌آموزان از کلاس درس خسته می‌شوند و در این روش صرفاً معلم متکلم الوحده است و دانش‌آموزان فعالیتی نمی‌کنند.

ج) پرسشنامه: پرسشنامه‌ای با عنوان مصاحبه با دانش‌آموزان تهیه کردم و بین دانش‌آموزان توزیع کردم و در زنگ‌های تدریس عروض با دانش‌آموزان صحبت کردم و و پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان در مورد علل بی‌میلی‌شان به درس عروض داده

بودند به این صورت بود: عدم تنوع در کلاس های درس/ عدم جذابیت کلاس درس عروض/ یکنواختگی درس/ خستگی در کلاس ها/ یکنواخت بودن تدریس ها و مشکل بودن تشخیص وزن عروضی اشعار

پیشینه تحقیق:

برای اینکه اطلاعات کافی داشته باشم و بتوانم راه حل های درستی برای افزایش انگیزه دانش آموزان و علاقه آنها به درس عروض پیدا کنم از اطلاعات زیر استفاده کردم:

(۱) بهتر است برای ایجاد انگیزه انگیزه، هدف آموزش درس عروض را به دانش آموزان بگوییم و از آنها بخواهیم که

هدفشان از یادگیری درس عروض را مشخص کنند. (سیف، ۱۴۰۰: ۲۵۸)

داشتن هدف از سوی یادگیرنده موجب بالا رفتن سطح انگیزه افراد می شود. (فتسکو و مککلور ۲۰۰۵)

(۲) از تشویق های کلامی مثل آفرین، خیلی خوب و استفاده شود تا انگیزه لازم در هر درسی برای دانش آموزان ایجاد

شود. پژوهش های پیچ نشان داده است که وقتی معلم در دفترچه تکلیف دانش آموزان اظهارات تشویق آمیز

می نویسد این اظهارات بر کوشش آنها تاثیر می گذارد. (سیف، ۱۴۰۰: ۲۵۹)

(۳) آموزش خود را با تجارب جالب همراه کنید: روش سنتی در تدریس عروض سبب بی حوصلگی و خستگی

دانش آموزان می شود از این رو باید شیوه و روش نوینی در ارائه مطالب استفاده کرد. (سیف، ۱۴۰۰: ۲۶۰)

(پارسا، ۱۳۹۹: ۳۵)

(۴) علاوه بر تشریح مطالب به طور کلامی از سایر روش ها برای بیان مطالب استفاده شود مثلاً ابتدا به اهمیت موسیقی

در شعر و ریتمیک بودن بسیاری از پدیده های طبیعی اشاره شود و بعد با استفاده از آهنگ های دلنشین به بیان

عروض و هجای موسیقایی هر شعر پرداخته شود تا دانش آموزان هم در کلاس فعالیت داشته باشند. (سیف،

۱۴۰۰: ۲۶۱) / (پارسا، ۱۳۹۹: ۴۰)

تجزیه و تحلیل داده ها:

برای بررسی و تجزیه و تحلیل داده ها و مشکلات کلاس عروض از یک نمونه الگو برای تجزیه و تحلیل استفاده کنم:

مشکل

کمبود علاقه و انگیزه به درس
عروض

ریشه ها

فعال نبودن
دانش آموزان در
فرایند تدریس

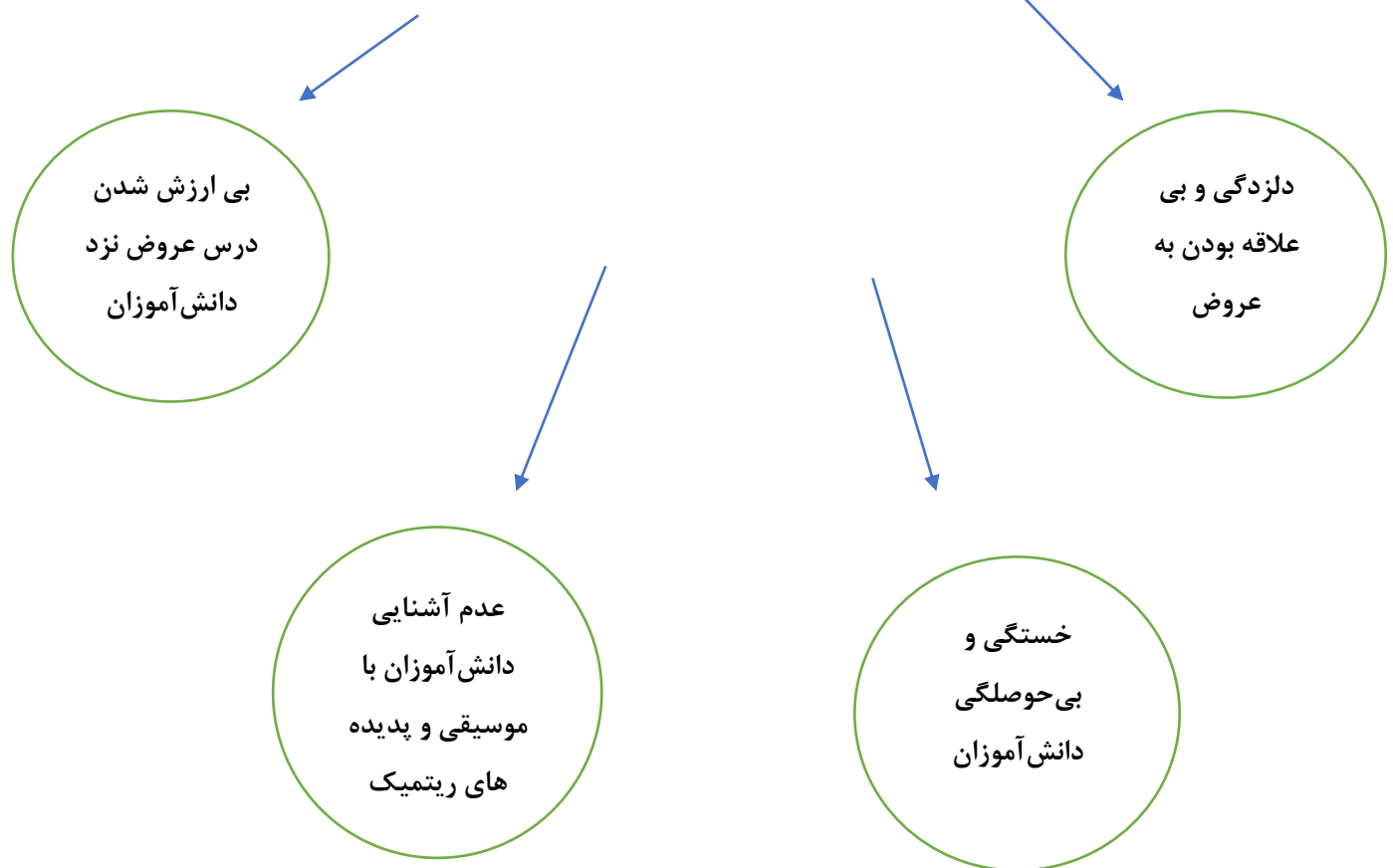
عدم استفاده از ابزار
های آموزشی متنوع

عدم استفاده
از ابزار های
موسیقایی

عدم تنوع
در کلاس

عدم جذابیت
روش سنتی
تدریس عروض

عواقب

یافتن راه حل: برای مشکلات موجود سعی کردم که راه حل هایی را پیدا کنم:

❖ مشکل: نداشتن انگیزه و علاقه لازم

راه حل: برگزاری مسابقه بین دانش‌آموزان کلاس های رشته علوم انسانی/ دادن جوایز ادبی/ استفاده از وسایل کمک آموزشی

❖ متنوع/ تشویق لفظی و کلامی

مشکل: بی حوصلگی و خستگی

راه حل: تشکیل گروه و برگزاری مسابقات مرتبط با عروض و شعر/ استفاده از موسیقی برای تشخیص وزن شعر با استفاده از

آلات موسیقی دانش‌آموزانی که توانایی نواختن دارند.

❖ مشکل: عدم جذابیت روش سنتی در تدریس عروض

راه حل: تلفیق روش سنتی و نوین در تدریس عروض/ متکلم الوحده نبودن دانش‌آموزان و شرکت دادن آنان در فرایند تدریس/ استفاده از نظرات و پیشنهادات دانش‌آموزان

انتخاب راه جدید به صورت موقت و اجرای آن: خودم راه حل هایی را برای این مشکل انتخاب کردم و با به کارگیری آنها به نتایج مطلوبی رسیدم از جمله این راه حل ها:

(۱) **نظرخواهی و مشورت با دانش‌آموزان:** در جلسات کلاس درس علوم و فنون هنگام تدریس عروض، نظر

دانش‌آموزان در مورد زنگ های عروض جویا شدم و عوامل بی‌رغبتی آنان را مورد بررسی قرار دادم.

(۲) **آموزش روش صحیح خوانش شعر:** در دروس عروض آنچه که اهمیت فراوانی دارد خوانش صحیح شعر برای درک

وزن عروضی آن است پس تا جایی که توانستم کمی از وقت کلاس را به خوانش صحیح اشعار اختصاص دادم.

(۳) دانش‌آموزان را به چند گروه کلاسی تقسیم کردم و مسابقاتی از قبیل خوانش صحیح شعر و پیدا کردن وزن عروضی

اشعار برگزار کردم و گروهی را که اول از همه وزن درست اشعار را پیدا می‌کرد تشویق می‌کردم و جایزه می‌دادم تا

سایر دانش‌آموزان هم علاقه‌مند شوند و انگیزه آنها افزایش یابد.

(۴) در اوقاتی که زودتر از زمان موعود درس را تمام می‌کردم اشعاری را از حافظ و سعدی و مولانا و سایر شاعران

می‌خواندم تا هم حس شنوایی دانش‌آموزان را تقویت کنم و هم اینکه آنان را با خوانش صحیح شعر آشنا سازم و بعد

از آنها خواستم تا وزن اشعار را به صورت سمعی پیدا کنند هرچند که در مرحله اول بسیار دشوار به نظر می‌آمد ولی

رفته رفته دانش‌آموزان پیشرفت کرده و به وضعیت عادت کردند.

(۵) هر هفته از هر گروه درخواست می‌کردم که به سلیقه خوشان یک موسیقی سنتی انتخاب و به کلاس بیاورند(چراکه

در موسیقی سنتی اغلب اشعار شاعران نامدار خوانده می‌شود و بهتر می‌توان به وزن عروضی اشعار پی برد) و بعد از

گوش کردن به موسیقی از آنان می‌خواستم که وزن عروضی موسیقی را پیدا کنند.

(۶) از بین دانش‌آموزانی که توانایی نواختن یکی از آلات موسیقی را داشتند درخواست کردم که با اجازه مدیر آن را به

مدرسه بیاورد تا به کمک ایشان اوزان عروضی را تمرین کنیم عملی کردن کار و همچنین آموزش همراه با موسیقی

در زمینه عروض باعث افزایش علاقه و زغبت دانش‌آموزان به درس عروض می‌شود.

(۷) از دانش آموزان خواستم یک بیت از شعری را که به خاطر دارند در کاغذ کوچکی بنویسند و آن را داخل ظرفی بریزند و قاطی کنند و به نوبت هر کسی یکی از کاغذها را برداشته و بخواند و وزنش را بیان کند. همین کار انگیزه دانش آموزانم را زیاد کرد و بی حوصلگی آنان را در کلاس از بین برد.

(۸) همزمان با خواندن شعر از دانش آموزان خواستم تا وزن شعر مورد نظر را با استفاده از مداد و یا خودکار بر روی میز یا صندلی خود ادا کنند. مثلاً مفاعیلن فعلاتن می شود ← تَ تَن تَ تَن تَ تَن تَن

(۹) کوئیز هایی را از دانش آموزان می گرفتم (البته نه با حالت کاملاً رسمی که سبب اضطراب و استرس آنان شود)

(۱۰) و در آخر هر گروهی که در پاسخگویی به سوالات بیشترین میزان پاسخ درست را به دست می آورد و یا در مسابقات بیشتر برنده می شد در پایان هر ماه جایزه ای می دادم و متوجه می شدم هر بار گروه هایی که جایزه می گیرند عوض می شوند و انگیزه و رقابت میان دانش آموزان افزایش می یابد.

گردآوری و شواهد اطلاعات (۲):

(۱) **مشاهده تغییرات:** بعد از اجرای راه حل های انتخابی خودم تغییرات ایجاد شده در کلاس هایم را ارزیابی کردم و به وضوح دیدم که دانش آموزان از کلاس لذت می برند و شور و شوق فراوانی دارند.

(۲) **بررسی خطاها در تشخیص وزن عروضی اشعار:** بعد از رسیدگی ها و راهنمایی هایی که انجام دادم متوجه شدم که دانش آموزان به راحتی می توانند وزن عروضی اشعار را تشخیص بدهند و خطاهایشان به حداقل رسیده است.

(۳) **مشاهده تغییرات رفتاری دانش آموزان:** دانش آموزان نسبت به قبل از کلاس ها استقبال زیادی می کردند و دیگر کم حوصله نبودند و خستگی در میان آنها به چشم نمی خورد.

(۴) **نظر سنجی از دانش آموزان:** در طی پرسش هایی نظرات دانش آموزان را نسبت کلاس ها جویا شدم و به مقایسه کلاس ها قبل از انجام تغییرات و بعد از انجام تغییرات پرداختم.

اعتبار بخشی و ارزیابی:

با اقداماتی که انجام دادم موارد زیر در دانش آموزانم تقویت شد:

رضایت دانش آموزان از کلاس شور و شوق فراوان در کلاس

فعال تر شدن دانش آموزان نسبت به قبل از بین رفتن خستگی و کم حوصلگی

ایجاد علاقه و انگیزه در درس عروض

همکاری و کمک دانش‌آموزان به یکدیگر

بهبتر شدن دانش‌آموزان در خوانش صحیح اشعار

درک وزن عروضی اشعار به صورت سمعی و تشخیص درست آنها

نتیجه گیری:

با توجه به اینکه استفاده از روش سنتی در تدریس درس عروض موجب می‌شد تا این درس خسته کننده و کسل کننده به نظر برسد و دانش‌آموزان علاقه و رغبت خود را نسبت به این درس از دست بدهند ولی پس از اقداماتی که در زمینه افزایش علاقه و رغبت و همچنین انگیزه دانش‌آموزانم انجام دادم باعث شد که علاقه و رغبت دانش‌آموزان نسبت به درس عروض افزایش یابد و شور و شوق و فعالیت دانش‌آموزان در کلاس بیشتر شود. همین اقدامات سبب تغییر نگرش دانش‌آموزان به درس عروض شد و به دلیل کار کردن با دانش‌آموزان برای خوانش صحیح اشعار حس شنوایی دانش‌آموزان برای تشخیص سمعی وزن عروضی اشعار تقویت شد. همکاری و کمک به یکدیگر و تلاش برای بهتر شدن وضعیت درسی در بین دانش‌آموزان یکی دیگر از نتایج به دست آمده بود و در آخر اینکه دیگر دانش‌آموزان از کلاس ها ناراضی نبودند و احساس خوشایندی از کلاس عروض به آنها دست می‌داد.

منابع:

پارسا، احمد (۱۳۹۹)، ((توصیفی از تدریس سمعی عروض، خودمردم نگاری یک استاد دانشگاه))، فصلنامه علمی تدریس پژوهی، شماره ۴، زمستان، ص ۳۵_۴۹

سیف، علی اکبر (۱۴۰۰)، روانشناسی پرورشی نوین، تهران: دوران

سیف، علی اکبر (۱۴۰۰)، مقدمه ای بر نظریه های یادگیری، تهران: دوران